

Datum
2008-05-26
Ert datum
2008-03-19

RA dnr
04-2008/1395
Ert dnr
U2008/2293/F

Utbildningsdepartementet
103 33 STOCKHOLM

Yttrande över betänkandet *Forskningsfinansiering – kvalitet och relevans* (SOU 2008:30)

1 Sammanfattning

Med sin genomlysning av området ger betänkandet en god ingång i den för den framtida samhällsutvecklingen grundläggande fråga som forskningsfinansieringen utgör. I likhet med utredningen anser Riksarkivet det angeläget att forskningsfinansiärerna ännu aktivare än nu arbetar i riktning mot ökad samverkan och förbättrad strategisk planering. En utveckling i denna riktning är också tydlig, i varje fall från Riksarkivets utsiktspunkt.

Emellertid ifrågasätter Riksarkivet om det är befogat att redan nu ersätta 2001 års struktur med en ny enda myndighet med den maktkoncentration som, oavsett interna mekanismer, ändå följer av detta. Att, där det behövs, tydliggöra uppdraget och stimulera till fortsatt strategisk utveckling framstår som ett rimligare förhållningssätt än den övertro på organisationslösningar och överbyggnader om präglar betänkandet.

Riksarkivet delar obetingat utredningens uppfattning att även infrastrukturen till stöd för samhällsvetenskap och humaniora är en avgörande resurs för uppbyggnaden av effektiva forskningsprojekt. Att detta gemensamma område vidareutvecklas är en viktig framgångsfaktor för de framtida kontakterna mellan kulturarvsinstitutioner och forskarmiljöer. En fortsatt infrastrukturuppbyggnad i större skala hänger samman med forskningsfinansieringen i stort. Inte heller detta bör dock i första hand ses som en organisationsfråga utan mer som ett resursproblem, där behövlig samverkan bör kunna lösas inom befintliga strukturer.

2 Finansiering av fou-verksamhet i Riksarkivet

Riksarkivet berörs på något olika sätt av problematiken kring forskningsfinansieringen.

I den egna myndigheten krävs resurser för metod- och teknikutveckling. I detta syfte måste till stor del utnyttjas reguljära anslagsmedel. Dessutom disponeras – på samma sätt som vid vissa andra kulturarvsmyndigheter – s.k. sektorsforskningsmedel om i dag ca 9.5 mkr under anslagsposten 28:36. Riksarkivets strategier för den interna kunskapsutvecklingen framgår översiktligt av den kunskapsstrategi för perioden 2009-2012, som i december 2007 ingavs till regeringen. Det rör sig om ett brett spektrum från forskning för vetenskaplig utgivning och ökad tillgänglighet till frågor om standardisering, teknisk normering på arkivområdet och forskningsberoende metodutveckling för IT-bevarande.

Av EU-finansierade internationella projekt med aktiv medverkan från Riksarkivets sida kan nämnas PROTAGE för digitala bevarandefrågor, där Sverige har en samordningsroll. Andra är IMFIND och QVIZ, som båda på skilda sätt syftar till förbättrad sökbarhet av digitalt lagrad information. Vidare driver Riksarkivet tillsammans med utländska intressenter ett antal projekt på bevarandeområdet som rör bl.a. statusbestämning av äldre papper och möjligheten att kostnadseffektivare lagra digitala upptagningar med nya former av mikrofilmteknik.

Utvecklingen av LDB-centrum – ett kompetens- och forskningscentrum vid Luleå tekniska universitet för digitala bevarandefrågor – är delvis grundfinansierat av universitetet, Riksarkivet och andra parter, främst KB och SLBA, enligt särskilt avtal, delvis uppdragsfinansierat.

I enstaka fall har också utifrån initierade forskningsprojekt med finansiering över fristående forskningsfonder och nära anknytning till Riksarkivets bestånd valt att efter överenskommelse förlägga verksamhet till Riksarkivet som värmyndighet.

3 Synpunkter på betänkandet

Utgångspunkter

De tidigare nämnda sektorsforskningsmedlen är av grundläggande betydelse för Riksarkivets fou-verksamhet. Kulturutredningen har nyligen redovisat vissa förslag som berör dessa, en fråga som sålunda torde beredas i annan ordning. Däremot har Riksarkivet inte erhållit forskningsmedel direkt från de finansiärer som omfattas av utredningsuppdraget.

Det är givetvis angeläget att regelbundet analysera och se över resursanvändningen på forskningsområdet i syfte att optimera effektivitet och kreativitet. Riksarkivet saknar förutsättningar att mer i detalj värdera de översikter av forskningsfinansieringen över hela fältet som lett utredningen fram till sina slutsatser. Yttrandet begränsas därför till några principiella kommentarer utifrån Riksarkivets erfarenheter och de kontakter som förekommer med delar av forskarsamhället.

Centralisering eller decentralisering

Frågan om en starkt centraliserad styrningsform kontra distribuerade strukturer med de inslag av konkurrens som ligger i detta är en klassisk fråga på många politikområden. Säkert är det så att det ibland brister i samarbetet mellan befintliga forskningsfinansiärer, som alla har något skilda uppdrag och ingångar, och att ett bättre kontaktnät borde kunna utvecklas på överlappande områden. Likaså är det Riksarkivets uppfattning att överblick, konsekvens och effektivitet vinner på en utveckling mot mer av proaktiva och långsiktigt strategiska

förhållningssätt från finansiärernas sida i stället för främst reaktiva. De styrningsinslag som ligger i detta är snarast konstruktiva och bör inte ses som problem.

Enligt Riksarkivets bedömning är positiva tendenser i den riktningen numera tydliga vad avser såväl initiativtagande som samverkan inom i varje fall forskningsområden som myndigheten har möjlighet att överblicka. Förslaget att sammanföra i princip all statlig forskningsfinansiering till en myndighet, om än med olika ämnesråd för respektive områden, är därför att gå ett steg för långt. Riksarkivet tror inte att en i princip totalt centraliserad finansieringsorganisation sammantaget är till fördel för den mångfald, konkurrens och öppenhet för skilda perspektiv som behövs. Fristående finansiärer som t.ex. Riksbankens jubileumsfond och Vitterhetsakademien blir ingen tillräcklig motvikt i ett sådant tänkt läge.

I dag finns en tendens att närmast definitionsmässigt se största möjliga centralisering, styrning och samordning som lösningen på alla problem. Vad gäller forskningsfinansieringen är det, enligt Riksarkivets mening, bättre att bygga på den befintliga strukturen och efter behov förtydliga dess uppgifter och arbetsformer.

Infrastruktur för samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning

Det är lätt att se att finansieringen av samhällsvetenskaplig forskning delvis och humanistisk forskning generellt hamnar skuggan av konkurrerande behov inom naturvetenskaperna. Oavsett vilken organisationsstruktur som väljs för framtiden är det angeläget att mekanismer som byggs in inte ytterligare förstärker denna situation.

En i många fall avgörande förutsättning för att aktivt kunna bygga upp forskningsprojekt inom samhällsvetenskap och humaniora är att parallella satsningar sker på den forskningsorienterade infrastrukturen. Även denna måste utvecklas med dagens teknik, och de brister och luckor som finns där blir i många fall gränssättande för både innovativ och storskalig forskning. Dagens forskning styrs av tids- och effektivitetsskäl ofta bort från områden där sådan tillgänglig infrastruktur saknas.

Infrastruktur i denna mening avser bl.a. de databaser med digitaliserad information som i växlande omfattning byggs upp vid kulturarvsinstitutioner som arkiv, forskningsbibliotek och museer. Scanning-on-demand är ett system som är under uppbyggnad vid Riksarkivet och landsarkiven i samarbete med vissa universitetsmiljöer men där framgången i princip förutsätter en finansiering av forskningsmedel i det enskilda fallet.

Att utveckla de infrastrukturella villkoren för inte minst humanistisk forskning är sålunda en ytterst angelägen fråga. Tekniken finns och problemen ligger framför allt i kostnaderna för verksamheten, eftersom det rör sig om en ”förädling” av bestånden för forskningsbruk utan grundläggande anslagsfinansiering och därför måste ses som en delmängd i den samlade forskningsfinansieringen. En koppling så långt möjligt till de faktiska forskningsbehoven och därmed ett tydligt brukarperspektiv är ju också en rimlig principiell utgångspunkt.

Utan en fortsatt aktiv utveckling på detta område riskeras dessutom de nödvändiga kontakterna mellan kulturarvsinstitutionerna och forskarmiljöerna, som numera arbetar under helt andra förutsättningar än bara för några decennier sedan.

Behovet av större satsningar på infrastruktur som främst tjänar samhällsvetenskap och humaniora har aktualiserats alltmer under de sista åren, inte minst på initiativ från Vetenskapsrådet och Riksbankens jubileumsfond. Riksarkivet biträder sålunda de positiva skrivningar som redovisas i betänkandet på denna punkt, även om problemet inte heller här i första hand bör ses som organisatoriskt. Samtidigt är det angeläget att både perspektiv utifrån

och forskningsprojektens samtliga materiella förutsättningar beaktas tillräckligt vid beslut om finansieringen. Infrastrukturen är såtillvida en given kontaktpunkt.

Beslut i ärendet har fattats av riksarkivarie Tomas Lidman. Närvarande har varit arkivrådet Leif Gidlöf, föredragande, och administrative chefen Olle Forslund.

Tomas Lidman

/Leif Gidlöf